

manifesztálódott kortársiasság az a kapcsolat az idővel, amelynek révén az időtlenség következtében képes az ember valójában megpillantani saját korát. A kutatás gondolati tereként működik az 1025 éves pannonhalmi bencés közösség tudása és emlékezete, amely az idő, a tér és a szerzetesi tapasztalat aktuálisan is változó világa. A szubjektív archívum tárgytörténetei az őszinteség, a partneri viszony megkerülhetetlen erejéről is szólnak. A szubjektivitás a fentiekben idézett műalkotások üzeneteiben markánsan jelen van. A személyes történetek fogalmai Szent Benedek Regulájában a közösséghez, helyhez kapcsolódva örök érvényű igazság igényével világítanak.

A gyűjteményeket gondozók számára is tanulságos a Regula 31. fejezete, mely szerint: „A monostor minden fölszerelését és minden vagyonát úgy tekintse, mint az oltár szent edényét. Semmit se tartson elhanyagolható csekélységnek.” Ez a törvény a múzeumok gyűjteménygondozási stratégiáinak is szempontja lehetne.

A 150 év után először saját épületébe költöző, és ott, harminc évvel a legutóbbi állandó kiállítását követően, minden korábbi megmutatkozási lehetőségénél nagyobb és összetettebb gyűjteményi tárlat megvalósítási folyamatának közepette élő Néprajzi Múzeum számára a tanulságai és az eredményei ennek a tárlatnak igen fontosak. A Pannonhalmi Főapátsággal közös kiállításunk annak a határozott jelzése, hogy felelősségünk gyűjteményeink megőrzése, látogatóink, társadalmi környezetünk és küldetésünk teljesítése érdekében óriási – ám a múzeumi munkatársak és az apátságban élők közösségének fölkészültsége, elkötelezettsége, elhivatottsága garanciát kínál a

sikerre. (Kurátorok: Frazon Zsófia és Gadó Flóra. Az időszaki kiállítás megtekinthető 2021. november 21-ig.)

Kemecsi Lajos

Szakadás vagy folytonosság?

Gerhard Lohfink – Ludwig Weimer: Mária, Izrael leánya (A szeplőtelen fogantatás új megközelítése)

A könyv címe és alcíme pontosan kifejezi a mondandó lényegét. Mária mint Izrael leánya utal a kereszténység őszövettségi gyökereire, és a szeplőtelen fogantatás új megközelítése éppen ebből a szemléletből következik. Az Ő és az Újszövetség hagyományos szembeállítás helyett a folytonosság hangsúlyozása nagyon is időszerű. Amint a szerzők előszavukban felidézik: „A Mária-tisztelet és az antijudaizmus évszázadokon keresztül túlságosan is szoros egységet alkotott.” (10) Máshol emlékeztetnek rá, hogy a középkorban „nagy buzgalommal építettek Mária-templomokat a lerombolt zsinagógák helyén”. (256) Már előljáróban világosan megfogalmazza állításukat: „Az egyház Máriára vonatkozó kijelentéseinek alapzata [...] Izrael izgalmas és az egész világon egyedülálló történelme. Csakis erre az alapzatra építve tapasztalható meg az a tétel, hogy Isten Fia Máriában vált emberré.” (11)

A kötet szerkezetét a gondolatmenet logikusan egymásra épülő elemei adják. Mivel a szeplőtelen fogantatás azt jelenti, hogy Mária kezdettől fogva mentes az eredendő bűntől, kiindulásul először is az eredendő bűn fogalmát kell tisztázni, erről szól az első

rész. A második „Isten mentőakcióját” (95) kíséri figyelemmel, amelynek során rendre megtöri a bűn erejét. Ennek megnyilvánulásai végigkísérik Izrael történetét. Mindezek után kerülhet sor a harmadik részben Mária szerepére a megváltásban, ami nem más, mint „a megváltott Izrael mintaszerű megmutatkozása”. (193)

Az első részben végigkövethetjük a bűn értelmezésének alakulását teológiai, filozófiai, lélektani és szociológiai szempontból. Az ősi vallások tisztátalanság-képzetével szemben a személyes bűnösség fogalma Izraelben alakult ki. Ezt szemlélteti a bűnbeesés története és számos további ó- és újszövetségi hely. A bűn „Isten parancsának megszegése, emberi önkény”. (16) Hogy csak néhány epizódot emeljek ki az emberiség művelődéstörténetén átvívelő áttekintésből: esik szó a sztoa filozófiájáról, amelybe nem illik bele a bűn fogalma. Ez az újsztoikus mozgalmakban is megjelenik. A felvilágosodás elutasítja az eredendő bűn fogalmát és következményeit. Az ember természetétől fogva jó, a körülményei teszik rosszá. Megjelennek Rousseau, Kant és Nietzsche kapcsolódó megállapításai is.

A történelemben felhalmozott bűnök ismertetése során nagy hangsúlyt kapnak a zsidóellenesség példái az ókortól kezdve a középkoron át a hitleri ideológia előképein és megvalósulásán keresztül a mai Izrael állam ellen irányuló nézetekig.

A szerzők azt is vizsgálják, hogy van-e ellentmondás az evolúció és a bűnbeesés között. A bibliai teremtéstörténet nem természettudományos jelentés vagy jegyzőkönyv, hanem képes beszéd, szimbolikusan kell érteni. „A teológia [...] fenntartás nélkül megnyílhat a paleoantropológusok tudomá-

nyos eredményei előtt.” (69) A modern teológia az eredendő bűnt „katasztrófatenciálként” értelmezi: „Az egyház azt akarja mondani a dogmával, hogy a gyermekek olyan világba születnek, amelyet átjár a bűrvágy és az erőszak, a hazugság és a manipuláció.” (52)

A második részben a „bűntörténet” ellentörténete bontakozik ki. Az ószövetségi Izraelben is létezett az üdvösség vonulata. Isten ugyanis nem törődhetett bele, hogy teremtett világát tönkretessék. Ezt igazolja az ószövetségi személyek és intézmények sora.

Az eredendő bűn „ellentörténetének” kezdete Ábrahám. Alakjának jelképes értelmezése fejezi ki az istenfélelmet, az engedelmisséget és a hitet. Mózes egy egész népet készített fel a szabadságra. „Ez pedig már az eredendő bűntől való megszabadulás egyik lényegi vetülete. [...] Az exodus eseménye ily módon az eredendő bűntől való megszabadulás ősmintájává válik.” (115, 117)

A „mentőakció” része a Tóra is. A szerzők helytelenítik a Törvényt és az Evangélium szembeállítását. Újszövetségi helyekre alapozva szögezik le: Krisztus nem azért jött, hogy érvénytelenné tegye a törvényt, hanem azért, hogy beteljesítse. A kettős szeretparancs csak a Tóra egészének összefüggéseiben értelmezhető helyesen. A Templom a bűnbánat, az engesztelési szertartások és a megbocsátás helye.

A próféták kultuskritikája nem csak az istentiszteletre vonatkozik. Az igaz istentisztelet és az igazságos társadalom összefügg. A próféták kritikája egyben állam- és társadalompolitikai kritika is. Az ószövetségi bölcsesség-irodalom megvilágosítja az eredendő bűn sötétjét, megmutatja az istenfélelem jegyében megvalósítandó világ képét.

A szerzők „az istentapasztalat alapvető bibliai médiumainak” (184) sorra vétele után magyarázzák a rossz és a jó, a romlás-történet és az üdvösségtörténet együttesét. A katasztrófákat túlélő „maradékok” szentek lesznek, tanúskodnak Isten jelenlétéről, szeretetéről, biztosítják az üdv folytonosságát.

Az ószövetségi események áttekintése hivatott igazolni, hogy a megváltás Ábrahám óta folyamatban van. Az ígélet nemcsak jövődőlés, hanem bizonyos esetekben valóságosan jelen is van Isten népében: ilyen Ábrahám engedelmessége, a kivonulás szabadságtapasztalata, a kiengesztelődés, Isten szava, amit a próféták és a bölcsességirodalom hirdetett.

Ennek a gondolatmenetnek logikus folytatása a könyv harmadik része, amelyik azt mutatja meg, hogy a megváltás valósága „hogyan sűrűsödik össze Mária alakjában, noha végső érvennyel Jézus Krisztusban teljeseedik majd be”. (192)

A bibliai szóképek vizsgálata ugyancsak az Ó- és Újszövetség szoros kapcsolatát támasztja alá. A Dániel látomásában megjelenő Emberfia az igazi Izrael, az örökké fennmaradó társadalom, amely egyedül Istentől kapja hatalmát. A Deuterójesájában Isten Szolgája Izrael, aki szenvedései árán válik a népek világosságává. Sion leánya Jeruzsálem, de egész Izraelt is jelentheti és magát Máriát is. Tulajdonságai – egyszerre szűz, menyasszony és anya – visszavezethetők azokra a szövegösszefüggésekre, amelyekben az ószövetségi szimbolikus nőalakok megjelennek. Szóba kerül az Énekek éneke mint Isten és Izrael viszonyának jelképe.

A János jelenéseiben feltűnő Napba öltözött asszonyt a legelterjedtebb értelmezés Máriával azonosítja – a szerzők azonban

egyrészt az ószövetségi Izrael, másrészt a végső idők megpróbáltatásaiban szenvedő egyház megtestesítőjét látják benne. Így Isten ó- és újszövetségi népének egységét szemlélteti. A szerzők értelmezése szerint az Újszövetség Máriát többnek látta történelmi személynél: meglátta benne azt „a jelképet, amely Izrael Ábrahám óta tartó üdvtörténetét tömöríti össze és jeleníti meg”. (219)

Mária tehát Isten népét személyesíti meg. Ószövetségi háttérének felderítésében hangsúlyos szerepe van a Lukács-evangélium előtörténetének, középpontjában a *Magnificat* értelmezésével. A könyv szerzői rámutatnak: „Lukács itt Máriát mint Izrael megtestesítőjét ábrázolja.” (229) Hasonló következtetésre jutnak János evangéliumából a kánai menyegző és a kereszt alatt álló Mária jelenetei alapján. Az előbbiben Mária „a reménykedő és engedelmes Izraelt képviseli”, az utóbbiban azt, hogy „az Ószövetségi Izrael eléri célját”. (235)

A továbbiakban kibontakozik Mária és az egyház kapcsolatának koronként változó értelmezése. Az egyházatyák szerint az egyház már a világ teremtése előtt megvolt. Számos ószövetségi helyet az egyház prefigurációjaként, előképeként magyaráznak. Idővel kidolgozták az a nézetet, mely szerint Mária az egyház megszemélyesítője. Nemcsak párhuzamot, hanem azonosságot is feltételeztek. Az egyház Krisztus jegyese. A középkorban különösen az Énekek éneke magyarázatai erősítették tovább Mária és az egyház kölcsönös egymásra vonatkoztatását.

Mária és az egyház szoros összefüggése a nyugati teológiában a kora újkorban fokozatosan háttérbe szorult, a racionalizmus korában teljesen elhalványult. A 19. században fedezték fel újra Mária

és az egyház középkori analógiáját. A 20. század közepére vált ismét uralkodóvá Máriának mint az egyház ősképeként értelmezése, amit a II. vatikáni zsinat (1962–1965) dokumentumaiban fogalmaztak meg. Ez lehetővé teszi, hogy Máriában „az igazi, őszövet-ségi Izrael mintaszerű megmutatkozását is felismerjük”. (255)

Az alapos előkészítés után a könyv kétharmadánál érkezünk el az alcímben jelzett témáig, a szeplőtelen fogantatás dogmájáig. Végigkövethetjük kihirdetésének (1854. december 8.) előtörténetét. A második korinthusi levélről kezdve az egyházatyákon keresztül a középkoron át a 19. század közepéig. Nem volt kétséges, hogy a Logosz emberré válása csak olyan személyben lehetséges, aki mentes az eredendő bűntől. A viták arról folytak, hogy Mária mentessége mikortól ered. Vajon fogantatásának pillanatától vagy magzati állapotának egy későbbi szakaszától? Végül az az álláspont győzött, mely szerint Krisztus előreható megváltása Máriát léte első pillanatától megóvta az eredendő bűntől. Ennek kinyilvánítása nyitja meg az utat az őszövet-ségi Izrael felé, egészen a teremtségig, a paradicsomi ártatlanságig. Mária kiváltsága összekapcsolható Isten népének kiválasztottságával: Isten szándéka – Izrael kiválasztása a világ javára – Máriában éri el célját. Így válik Mária Izrael történetének csúcspontjává.

A vitával kapcsolatban megemlítek egy kevésbé ismert magyar vonatkozást. Esterházy Pál (1635–1713) neve alatt megjelent egy latin nyelvű könyv a szeplőtelen fogantatásról (*Speculum Immaculatum*, Bécs, 1698; Kassa, 1747). A munka ahhoz az állásponthoz csatlakozik, mely szerint Mária már fogantatásának pillanatában mentes volt az eredendő bűntől. Forrása két kortárs teo-

lógus (Caelestinus Sfondratus, 1644–1696, Guilielmus Herincx, 1621–1678) egy-egy értekezése, amelyeket lényegében betű szerint közöl. Az elsősorban politikusként és hadvezérként számon tartott Esterházyról nehezen elképzelhető, hogy ő maga mélyedt volna el a teológiai kérdésekben. Valószínűbb, hogy a kötet címlapján szereplő „author” azt jelenti, hogy ő bízta meg a környezetéhez tartozó egyházi személyeket a szövegek összeszerkesztésével.

Visszatérve az ismertetett kötethez: a szerzők meggyőződése szerint a szeplőtelen fogantatás dogmája Izraelre is vonatkozik, hiszen az isteni kegyelem kiadására végigkísérte Izrael történetét. Ez az egyre gyarapodó, felgyülemelő kegyelem szállt Máriára. Ennek jelentőségét hangsúlyozza az újabb kori mariológia: a „közvetlen kegyelem”, azaz Isten transzcendens, felülről jövő beavatkozása mellett fontosnak tartja a „közvetett kegyelem” érvényesülését, a társadalom által, nemzedékeken keresztül közvetített történelmi tapasztalatok szerepét. Így tehát a szeplőtelen fogantatás előtörténete Izraelben keresendő. Ebből az álláspontból értelemszerűen következik az üdvösségtörténet Ábrahámmal kezdődő folytonossága.

A keresztények közül senki nem vitatja, hogy egyedül Krisztus váltott meg bennünket, nincs más üdvözítő. Ugyanakkor tekintettel kell lennünk a megváltás történeti előzményeire is. Az isteni kegyelem már az őszövet-ségi Izraelben is létezett. Isten valamennyi jótéteménye, megbocsátása és kiengesztelődése a kiválasztott néppel a kegyelem megannyi megnyilvánulása. A megváltás műve Jézus Krisztusban teljessé válik és válik véglegessé.

Az Ó- és az Újszövetség közötti folytonosság megszakadása-

nak és a folytonosságnak az egységét Keresztelő János és Jézus viszonya szemlélteti. Jézus nem új vallást alapított, hanem célba juttatta Izrael hitét, beteljesítette és megújította a sínai szövetséget. Keresztelő János, Mária és Jézus egyaránt az Ó- és az Újszövetség kapcsolatát tanúsítja.

A szerzők a János-prológos értelmezésében is a folytonosságot emelik ki. Például a Tóra és a Krisztus által megjelenített igazság együttes említését nem szembeállításaként, egymást kizáró elmentésként magyarázzák, hanem úgy látják, hogy a Tóra kegyelme és világossága után Krisztusban jött el a teljes kegyelem és igazság. Véggökövetkeztetésük szerint a Logosz nem Jézus Krisztusban testesült meg először, hanem mindig is a világban volt, így az ószövetségi Izraelben is.

Mária szerepe a megváltásban az isteni akarat és az emberi szabadság paradoxonát mutatja. Máriát Isten halmozta el kegyelmével, ugyanakkor ő maga saját elhatározásából rendelte alá magát Isten akaratának, így működött közre a megváltás művében. A szerzők óvatosan nyilatkoznak Mária „társmegváltói” meghatározásáról. A könyv alapgondolatába illesztve ezt akkor tartanák indokoltnak, ha azt jelenthetné, hogy „a hívó és reménykedő Izrael utat készített Jézus Krisztus felé, [Mária] eljövételének elősegítője és közvetítője volt”. (319)

A modern felfogás az eredendő bűnt történetileg szemléli: „katasztrófák összefüggésrendszerre, amely sokak személyes bűne miatt jött létre [...] A rossz, a katasztrófa, a romlás történetileg létrejött összefüggését” (320) nem lehet elengedni vagy megbocsátani, csak kiszabadítani lehet belőle az embert. A keresztség a bűn uralmi övezetéből, a sötétségből áthelyezi az embert Krisztus ural-

mi övezetébe, ahol a világosság uralkodik. Egyes bibliai helyek értelmezése szerint ez az egyházban testesül meg. A betagozódás az egyházba egyben a Krisztussal való azonosulást is jelenti.

A szerzők hosszasan ismertetik azt a „strukturális kegyelmet”, amelyben az egyház tagjaiként részesülünk. Ennek tényezői a szentségek felvétele, a Szentírás olvasása, a tanítás, az ünnepek, a gyülekezetek közösségi élete, a keresztény életforma velejárói, az egyházi rend, a szentek szerepe. A könyv alaptételéhez, az Ó- és Újszövetség szoros összefüggéséhez kapcsolódik annak hangsúlyozása, hogy a keresztény közösség tagjai egyszersmind Ábrahám gyermekeivé is válnak, „Isten népének Ábrahám óta tartó történetébe” (326) is bekapcsolódnak.

A záró *Kitekintést* megelőző, utolsó fejezetben foglalják össze a szerzők Mária szerepét a teremtésteológia és az üdvösségtörténet összefüggésében. Miként Isten teremtménye terve csak egy hosszú történet során homályosulhatott és torzulhatott el, ugyanúgy hosszú időre volt szükség, amíg előtűnhetett az igazi teremtés ragyogása. Mária szeplőtelenességét és Jézus feltétel nélküli tisztaságát Izrael évszázados, fáradalmas, szenvedéssel teli történelme küzdötte ki.

A *Kitekintés* a Mária dogmatikai helyéről alkotott véleményeket foglalja össze. A II. vatikáni zsinat „az egyház ősképeként” az ekkleziológiában helyezte el. Voltak, akik úgy gondolták, hogy a kegyelemtanba tartozik, mások szerint a krisztológiába, ismét mások szerint a Szentlélekről szóló traktátusban van a helye. A szerzők felvetik, hogy a könyvükben kifejtettek alapján Mária a teremtetésben és az eszkatológiába is tartozhatna. Véggökövetkeztetésük: „Ott a helye mindegyik teológiai traktátusban – de egyikbe

sem fér bele.” (348) Éppen ezért a mariológia fogalma is csak szűkegmegoldás.

A könyv legfontosabb állításainak vázlatos ismertetése után további szempontok alapján teszek néhány megjegyzést.

A számmisztika iránt fogékony olvasónak feltűnhetnek a szerkezet sajátosságai. Mind a három fő rész 7-7 fejezetből áll. A mitikus hetes szám a Mária-kultuszban is megjelenik, mint Mária hét fájdalma és hét öröme. A szakrális számszimbolika jegyében az evangéliumokban szereplő négy fájdalmat idővel kiegészítették hétre. Ehhez hasonlóan Mária életnek eseményeiből hét örömét is összeállították.

A hetes az Ószövetség hivatkozott helyein is feltűnik. A Zsoltároskönyv „Tórazsoltárában” (119. zsoltár) a *tora* címszó hét szinonimája szerepel. A Példabeszédek könyvében a Bölcsesség házának hét oszlopa van. A szerzők az Isten Szolgája kollektív jelentését – azaz Izrael népét – alátámasztó ószövetségi helyeket hét csoportba sorolják. A hetes szám mind az Ó-, mind az Újszövetséghez kapcsolva többször is előfordul. Lehetséges, hogy ismételt fel-felbukkanása a könyvben a szerzők „kódolt üzenete” az olvasóknak, hogy ezzel is erősítsék a két rész összetartozását?

Minden elismerést megérdemel a könyv tárgyalásmódja. A szerzők a hagyományos, „iskolás teológia” nehezen értelmezhető meghatározásaival szemben megpróbálják az elvont fogalmakat a mai ember számára könnyen felfogható formában megfogalmazni. Ennek során néha tartalmi tekintetben is módosítanak a bevett magyarázatokon – különösen azokban a kérdésekben, ahol úgy látják, nem fordítottak elég figyelmet az Ó- és Újszövetség szoros összefüggéseire.

Az előadottak megvilágítására jellemzően a hittudományhoz fordulnak. Alap a Biblia, de sokakat idéznek az egyházatyáktól a kortársakig. Gyakran kilépnek a teológia keretei közül, feltárják az egyes témák összefüggéseit az ókori Kelet történelmi, társadalmi, gazdasági, egyház- és vallástörténeti viszonyaival.

Az előadásmóddal kapcsolatban méltatnunk kell a magyar fordítást, Mártonffy Marcell munkáját. Bár a szerzők igyekeznek könnyen érthetően előadni mondanójukat, elkerülhetetlenek az elvontabb teológiai fejtegetések. A magyar szöveg ezeket a részeket is gördülékeny mondatokban adja vissza.

A szerzők néhány esetben finom ironiát alkalmaznak. Szándékuk érzékeltetése kifejezetten szellemes, köszönhetően annak, hogy a fordító a legmegfelelőbb magyar kifejezéseket használja. Ilyen a kritikus hivatkozás egyes szaktekintélyekre, azokra a „késve érkező” bibliakutatókra, „akik boldogan ragaszkodnak elavult kliséikhez”. (163) Egy másik hely a János-prológos számos értelmezőjének „kedvenc játékaról” szól, melynek során „addig farigcsálják a szöveget, amíg létre nem hozzák a lehető legrövidebb szakaszokat”. (307)

A hivatkozások a mai ember tapasztalataira segítenek megérteni a teológiai megállapításokat. A mindennapi életből vett párhuzamok között szerepelnek közlekedési szabálysértések, doppingvétségek, válságmenedzselés. Az erendő bűn értelmezését ökológiai problémák szemléltetik, a környezetszennyezés és a klímaváltozás analógiája. A környezet rombolása párhuzamba állítható az ember belső világának leromlásával.

Vannak helyek, ahol a szerzők az egyiptomi szolgásgát munkaszolgálatnak, robotmunkának

nevezik, máshol a 20. századi munkatáborokhoz hasonlítják, a Gulagot néven is nevezve. A leviták egyik tilalmával kapcsolatban merülnek fel a biotechnikai kísérletek, a génmanipulációk. Felfedezhető a hasonlóság az ószövetségi engesztelő áldozatok és a modern ember által kötött különböző biztosítások között.

Az olvasó néhol mai világunkra ismer anélkül, hogy a könyv szerzői erre külön felhívnák a figyelmét. Például a felvilágosodás bűnértelmezésével kapcsolatban idézik Rousseau-t: „Minden jó, amidőn kilép a dolgok alkotójának kezéből, de minden elfajul az ember kezei között. [...] Semmit sem akar olyannak, amilyennek a természet alkotta, még az embert sem. Kedvére idomítja őt, akár a cirkuszi lovat, kitekeri tagjait a maga ízlése szerint, mint egy fát a kertjében.” (27) Lehetetlen nem gondolni a nemváltó műtétekre és a Teremtő szándékának egyéb felülbírálásaira.

Más helyeken: „A valódi nyomorúság nem egyéb, mint az erőszak, a kapzsiság, a közvélemény manipulálása.” (39) Vagy: „Létezik korszellem, amelyet az ember anélkül sajátít el és tesz bensővé, hogy észrevenné.” (41) Talán már áldozatul is estek mindennek azok, akiknek erről nem jut eszükbe az „objektív és független” sajátó, a közösségi média, a különféle véleménybuborékok hatása.

Néhány eset a szerzők irodalomtörténeti felkészültségét mutatja. A 119. zsoltár elemzése során a teológiai magyarázatot kompozíciós és műfaji szempontok segítik. Mária szerepét egy 15. vagy 16. századi német versnek és 19. századi kiegészítésének hosszú, hatlapnyi elemzése teszi világossá. Az értelmezések alátámasztására az irodalmi példák mellett képzőművészeti párhuzamok is szerepelnek.

Befejezésül idézhetem a szerzők legvégső következtetését. A korábbiakban részletesen kifejtettek alapján egyértelműen állást foglalhatnak a szakadás és a folyamatosság kérdésében:

„A Messiás anyja híd az Ó- és Újszövetség között. [...] Mária személyében ezért a teológia visszatérhet az Isten népének kezdeti és ősrégi kettéhasadását megelőző állapothoz: a zsidók és a keresztények különválása mögé. Ezzel együtt a kereszténység felekezeti széttagolódása mögé is visszatérhet.” (353)

Mindent összevéve: egy olyan könyvet ajánlhatunk az olvasóknak, amelyik nemcsak a teológusok számára foglalja össze világosan a mariológia modern felfogását, hanem logikus felépítésével, világos gondolatmenetével, szemléletes példáival, élvezetes stílusával minden érdeklődőt könnyen beavat a tárgyalt kérdésekbe. (*Pannonhalmi Főapátság Bencés Kiadó – Pannonhalmi Főapátság Közhasnú Alapítvány, Pannonhalm, 2021*)

Bartók István

Hiba a túlvállalásban

Perintfalvi Rita: Amire nincs bocsánat (Szexuális ragadozók az egyházban)

Zavarba ejtő Perintfalvi Rita *Amire nincs bocsánat (Szexuális ragadozók az egyházban)* című könyve, mert fontos, megkerülhetetlen, de több szempontból problematikus munka, amit igen nehéz olvasni. Mint ha nem döntötte volna el a szerző, mi a célja: követ dobni a magyar katolikus közbeszéd állóvizébe, ahol az egyház nem hajlandó vagy képes szembenézni papjai szexu-